

Korszerű hibadiagnosztika

Hibadetektálás, hibadiagnosztika definíciója, fontossága

Definíció: Meghatározni, hogy a rendszer normális állapotú-e, és ha nem, milyen hiba következett be.

Fontossága az, hogy egy abnormális esemény esetén a megfelelő időben meghozott megfelelő döntést, illetve beavatkozást eszközöljünk annak érdekében, hogy a rendszer visszakerüljön egy normális, biztonságos működési módba.

Folyamat működésképességi elemzés (Process Hazard Analysis, PHA) definíciója

A hibadetektálási és diagnosztikai feladatokhoz a szükséges információk különféle forrásokból való kinyerése és feldolgozása.

Folyamat működésképességi elemzés (PHA), módszerek

- Működőképesség és veszélyelemzés (Hazard and Operability Analysis, HAZOP)
- Hibafa - elemzés (Fault - Tree Analysis, FTA)
- Meghibásodásmód és - hatáselemzés (Fault Mode Effect Analysis, FMEA) .

Működőképesség és veszélyelemzés (Hazard and Operability Analysis, HAZOP)

Hosszantartó elemzés, mely során a működési tapasztalatok alapján táblázatos formában felsorolják a potenciális hiba okokat és a következményeket , valamint a hibákhoz rendelhető megelőző intézkedéseket. A technológiai folyamatot vizsgálja, nem a berendezést.

Vezérszó	Eltérés	Lehetséges okok	Következmények	Megelőző intézkedések

Hibafa - elemzés (Fault - Tree Analysis, FTA)

Az elemzés során egy feltételezett rendszerhibából, fő-eseményből indulnak ki, és fokozatosan felderítik azokat az alkotóelem és részrendszer meghibásodási lehetőségeket, melyek az adott esemény bekövetkezéséhez vezetnek. Az áttekinthető munkát fastruktúra-szerű grafikus megjelenítés segíti.

Meghibásodásmód és - hatáselemzés (Fault Mode Effect Analysis, FMEA)

Elsősorban mechanikai és villamos berendezések meghibásodásának vizsgálatára használják, ellentétben a HAZOP módszerrel, a mely a rendszerben zajló folyamatok egymásutániségét, ok-okozati kapcsolatait elemzi. Az FMEA feltérképezi maguknak a berendezéseknek és alrendszereinek a lehetséges meghibásodásait, és a meghibásodások helyi és rendszer szintű következményeit.

Berendezés	Meghibásodási mód	Lehetséges okok	Érzékelés módja	Kihatása más komponensekre	Kihatása a rendszerre

A meghibásodás fogalma

A rendszer működésében olyan esemény következik be, amely a rendszer tényleges funkcionalitásának részleges vagy teljes módosulását vonja maga után, amelynek káros hatásai lehetnek a rendszerre, az emberekre és a környezetre is.

Hibamodellezés fogalma

Matematikai eljárás, melynek során egy hiba definiálható úgy, mint egy változó legalább egy nem megengedett eltérése az elfogadható viselkedést leíró időfüggvénytől.

Hibadiagnosztika

Az általános diagnosztikai feladat az alábbi formában fogalmazható meg:

Adott:

- egy rendszer (eszköz, fizikai rendszer, fiziológiai rendszer...).
- a megfigyelések halmaza (mérések, tesztek, szimptómák, vizsgálatok...), amely az abnormális (nem várt, rendellenes...) viselkedésnek meg felel.

Célok:

- meghatározni, hogy a rendszer normális állapotú-e (hibadetektálás), s ha nem, mi a rendszer hibamódja, milyen hiba következett be (hibaizoláció).
- beavatkozást keresni azzal a céllal, hogy a rendszer normális viselkedése visszaálljon (helyreállítás, újra konfigurálás...).

A hibadetektáló és - diagnosztikai módszerek három fő csoportba sorolhatók

- **a modell nélküli módszerek,**
Nem használnak matematikai rendszermodellt, viszont egyszerűek, gyorsak, megbízhatóak (pl.: határérték átlépés esetén riasztás)
- **a modell a lapú módszerek,**
Lényege a sok mérésen és elemzésen alapuló matematikai rendszermodellek használata
- **tudás alapú módszerek.**
Tapasztalatokra épülő, próbálkozásokkal való megoldások

Gyökér ok

A tudás alapú hibadiagnosztikában minden meghibásodási módhoz rendelhető egy úgynevezett gyökér ok. Ezen gyökér okok bekövetkezésének egy variációja adja egy hiba okát.

Szimptómák

Tünetek, melyek előre következtetni engednek egy várható hibára.

Szimptómák és célok

Ha egy szimptómához kapcsolódó feltétel teljesül, akkor a kapcsolatban álló rendszerelem nem teljesíti a vele kapcsolatos célokat.

Veszteség megelőzés

A detektált hibákhoz minden lehetséges megelőző beavatkozásra javaslatot tesz, amellyel a rendszert visszaviszi a normális működési tartományba.

Veszélyelemzés, veszélyazonosítás

A diagnosztikai feladatokhoz szükséges információk különféle forrásokból nyerhetők ki. Ezek az információforrások tartalmazzák a tervezési tanulmányokat és a kockázatelemzést, ezen túlmenően a részrendszerek részletes dinamikus modelljeit, továbbá felhasználóktól származó működtetési tapasztalatokat.

PLC-vel vezérelt berendezések felépítése, vizsgálata

A bemenetek kiosztásának ellenőrzése működőképes berendezésen

- Vizuális vizsgálat, szemrevételezés, a bemeneti összerendelési lista és a valóság összevetése, PLC visszajelző LED-ek (LCD panel) megfigyelése
- Szenzorok egyenkénti átvizsgálása (leragadás, nem elegendő kapcsolóerő, túl nagy érzékelési távolság, elszennyeződés)
- Folytonosság vizsgálata, a vezetékvezés szisztematikus átnézése, rossz kötések, csatlakozások keresése
- Feszültség- és áramfelvétel mérés minden használt PLC bemeneten

A kimenetek kiosztásának ellenőrzése működőképes berendezésen

- Vizuális vizsgálat, szemrevételezés, a kimeneti összerendelési lista és a valóság összevetése, PLC visszajelző LED-ek (LCD panel) megfigyelése
- Folytonosság vizsgálata, a vezetékvezés szisztematikus átnézése, rossz kötések, csatlakozások keresése

- Feszültség- és áramfelvétel mérés minden használt PLC bemeneten

A használat során előfordulható hibák fajtái, csoportosításuk, a hibák hatásai

Szenzorhibák:

- leragadás, nem elegendő kapcsolóerő, túl nagy érzékelési távolság, elszennyeződés

Vezeték és kötési hibák:

- kilazulás, eloxidálódás, szakadás, zárlat

Konstrukció-építési hibák:

- be-, vagy kimenetek összecserélése

Programozási hibák:

- hibás terv, vagy hibás címzések

Szisztematikus manuális hibakeresés PLC-vel vezérelt berendezéseken

A kézi szisztematikus hibakeresés során fontos megfogalmazni a hibatünetet, tehát azt, hogy hol állt meg a munkafolyamat, milyen mozgásnak kellene következnie és annak indításához milyen feltételeknek kellene teljesülniük. Általában az előző mozgás befejezését jelző érzékelő jelére indul a következő mozgás. Ha leállt a munkafolyamat, akkor általában az előző lépés befejezését jelző érzékelő, vagy a következő lépést végző végrehajtó lehet érte a felelős. A szisztematikus hibakeresés fontos feltétele a gép alapos ismerete. A felelősnek nevezhető elemeket, azok jeleit valamilyen sorrendben leellenőrizzük, végigkövetjük.

Sokat segít a hibakeresésnél, ha olyan szenzorokat használunk, amelyeken van LED-es kijelzés. A mágnes-tekerceken is szokott lenni LED a feszültség meglétének ellenőrzéséhez. Ha nincs, célszerű LED-es kiegészítő alátétet beépíteni a hiba detektálásáig. Bistabil szelepeknél hasznos, ha valamelyik tekercs mindig feszültség alatt van, mert pontosabban meg tudjuk fogalmazni a hibatünetet (bár a folyamat működése szempontjából nem szerencsés, hogy a bistabil szelep tekercselése folyamatosan feszültség alatt van, terhelődik). Látjuk, hogy meddig jutott el a folyamat, rákapcsolta már a PLC a feszültséget a tekercsre, vagy még nem. A sorkapocslécen is hasznos a LED-es jelzés, be tudjuk határolni, hogy a jel a szenzor, vagy mágnes-tekercs és a sorkapocsléc, illetve a sorkapocsléc és a PLC be/kimenete között szakadt meg.

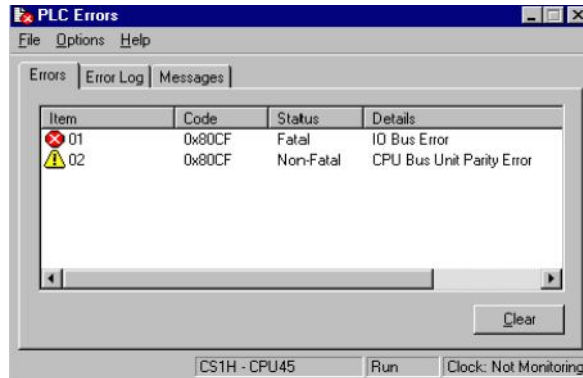
A kézi szisztematikus hibakeresését lassan higgadtan, körültekintően végezzük. Tartsuk be a biztonsági szabályokat.

Hibanapló használata, hibakódok, hibaelemzés

A korszerű PLC-k programozó szoftverei tartalmaznak hibakód-olvasót, hibanaplót, egyéb üzenet-olvasót. Ez a szolgáltatás csak akkor érhető el, ha a PLC online módban van (monitor üzemmód, esetleg szimulációs üzemmód).

A feltüntetett hiba sorát kitörölhetjük, ha már megszüntettük a hiba okát. A fellépő hibák nem csak a hiba fülön jelennek meg, hanem bekerülnek a hibanaplóba is.

Ha több hiba lép fel a PLC-ben, a leg súlyosabb hiba általában automatikusan megjelenik.

Az ablak állapotsorában általában megjelenik a csatlakoztatott eszköz típusa, a PLC üzemmódja és a PLC óra.

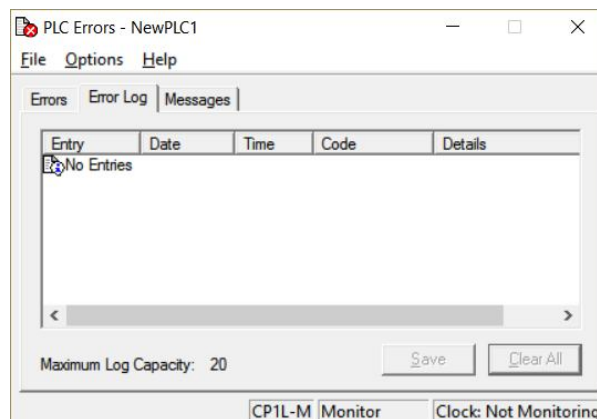
Hibák

A hibák fülön a „PLC Error komponens” megjeleníti az aktuális hiba típusát, kódját, szintjét és a hiba részleteit.

Háromféle hiba lehet rögzíteni.

- ✖ Végzetes hiba: A program végrehajtása leáll, és a PLC hibajelző folyamatosan világít.
- ⚠ Figyelmeztetés hiba (nem végzetes): A PLC hiba kijelző villog.
- ℹ Nincs hiba: PLC normálisan működik.

Hibanapló

A hibanapló annyival több, hogy időrendben jelzi a hiba dátumát, időpontját, kódját és a hiba részleteit. Látható a maximális naplósorok száma, továbbá törlés előtt a hibanapló CSV fájlba elmenthető.

A programozó készülék bevonása a hibakeresésbe (on-line lehetőségek, monitorozás)

PLC-s vezérléseknél érdemes a PLC-t, illetve a programozó készüléket (számítógépen futó szoftvert) bevonni a hibakeresésbe. A programozó készüléken, ha a monitor üzemmód be van kapcsolva, kiolvashatunk a PLC-ből a hibakeresést segítő információkat. Megtekinthetjük a PLC változóinak aktuális értékeit (bemenetek, kimenetek, memóriaterületek, időzítők, stb.). Lehetőség van on-line módban megtekinteni a PLC-ben futó programot, és láthatjuk a változók mellett azok pillanatnyi értékeit is.

Kiolvashatjuk, hogy milyen bemeneti jelre vár a PLC és még azt is kiolvashatjuk nagy valószínűséggel, hogy melyik érzékelő, vagy végrehajtó hibájából nem kapja meg.

Létradiagramos program (LD) esetén a lépés-visszajelzésből megtudhatjuk, hogy melyik lépésnél állt meg a folyamat. Az így megtalált létrafoknál leolvashatjuk, hogy melyik jel hiánya miatt nem záródik az áramút.

Lépésszerkezetű program (SFC) esetén még könnyebb a dolgunk. Megjelöli a szoftver azt a lépést, ahol a folyamat megállt. Kiolvashatjuk, hogy a lépés feltétel részében melyik jel hiányzik ahhoz, hogy továbblépjen.

Hibakeresés a be-, kimenetek közötti ellentmondás megkeresésével

Ha ismerjük a PLC bemeneti-, kimeneti kiosztását, akkor megtalálhatjuk úgy is a hibás elemet, hogy nem is látjuk a berendezést.

Csak a PLC bemeneti-, illetve kimeneti jeleit látjuk. Ha hiba miatt megállt a folyamat, akkor ellentmondás van a bemeneti és a kimeneti jelek között. A bemeneti jelek (érezékelők) nem azt az állapotot tükrözik vissza, mint amit a kimeneti jeleknek (végrehajtóknak) be kellett volna állítaniuk. A munkahengernek valamelyik véghelyzetben kellene lennie, de egyik végállás szenzor sem jelez. Az egyik szenzor, amelyiknek jeleznie kellene valószínűleg meghibásodott. Vagy nem az a véghelyzet szenzor jelez, amelyiknek kellene, hanem a párja. Ebben az esetben végrehajtó hibásodott meg. Nem hajtotta végre a berendezés a PLC által kiadott utasítást. A kimeneti jeleket és a hozzájuk tartozó bemeneti jeleket kell megvizsgálni mindegyik végrehajtónál.

Nagyszámú be/kimenet esetén ez a módszer nehézkes. Viszont a PLC nagy számú be/kimenet esetén is egy pillanat alatt megtalálja az ellentmondást, majd az ellentmondásnak megfelelő hibakódot flagekben, vagy regiszterben eltárolja. Riasztja a kezelőt, a kezelő a laptop segítségével kiolvassa a hibakódot, majd a hibakód táblázattal beazonosítja. Leellenőrzi, majd elhárítja a hibát.

Korszerű hibadiagnosztikai rendszerek, hibakereső programok (Watchdog)

A be-, kimenetek közötti ellentmondás megkeresése automatizálható. Először is fel kell ismernie a PLC-nek, hogy hiba miatt leállt a munkafolyamat. Ha türelmi időn (WATCHDOG) belül nem kezdődik meg a következő lépés, akkor a PLC leereszteli a munkaprogram továbbfutását, majd lefuttatja a hibakereső programot. A talált ellentmondásnak megfelelő hibakódot eltárolja.

A hibakereső programot egyszer kell csak megírni és a PLC minden esetben megkeresi helyettünk a hibát. A PLC által talált hibát nekünk le kell ellenőriznünk. A PLC nem tudja teljes pontossággal behatározni a hibát, mert csak annyit lát a folyamatból, amennyit a szenzorok megmutatnak neki.

Írjunk programrészletet, amely felismeri, hogy leállt a munkafolyamat, és leereszteli a program futását. Szükségünk lesz ehhez egy időzítőre (watchdog idő). Ezt az időzítőt a munkaprogram mindegyik lépésében, amelyben valamilyen mozgást indítunk, el kell indítani. A beállított időt a mozgás befejezéséhez szükséges időnél nagyobbra, biztonsági okból a kezelő beavatkozásához szükséges reflexidőnél kisebbre kell állítani. Ha mozog a berendezés, akkor ez a türelmi idő soha nem jár le, mert a következő lépés mindig ráindít. A gép leállása esetén elmarad a ráindítás, az időzítés letelik, az időtag jelez. Azt jelzi, hogy hiba miatt leállt a munkafolyamat.

A hiba jelzése, a jelzett hiba leellenőrzése, a hiba elhárítása, próbaindítás

A hibajellet felhasználva leereszteljük a program futását, a továbbindítást a hiba elhárítását követő nyugtázó jelhez rendeljük. A hiba miatti leállást lámpa villogtatásával jeleztetjük. A hiba elhárítását követően választhatunk továbbindítás, vagy újraindítás között.

A hiba kijelzésére alkalmas megjelenítő eszközök

- Egyszerű lámpa villogtatása
- Hangjelzés
- HMI üzenet, ahol már a hiba kódja, illetve oka is kiírható

Failsafe rendszer hibáinak diagnosztizálása, hibakeresés a safety programban

A failsafe (**hibatűró**) rendszerek az emelt biztonsági követelményeknek megfelelő PLC-eket jelölik. A módszerek mindegyike az irányítóberendezés valamilyen redundanciáján alapul.

A huzalozott logikájú vezérlések idején a többségi logikákat (pl. 3-ból 2) alkalmazták a megbízhatóság növelésére. A huzalozott logikához képest a PLC-knél új hibaforrás a szoftverhiba.

A megbízhatóság a terméknek az a képessége, hogy az előírt funkciót elvégezze adott működési és környezeti feltételek mellett, miközben meghatározott tényleges működés alatt előírási állapotban marad.

A PLC-s folyamatirányító rendszerek a megbízhatóság szempontjából **veszélybiztos** és **működésbiztos** rendszerekre oszthatók.

Ha a folyamat jellege olyan, hogy az irányítórendszerben bekövetkező egyedi hibák az élet- és vagyonbiztonság szempontjából veszélyes állapotot hozhatnak létre, a folyamat veszélybiztos irányítórendszert igényel. A veszélybiztos irányítórendszer a hiba fellépésekor a folyamat leállításával képes a veszélyhelyzet kialakítását megakadályozni.

Ha a folyamat jellege olyan, hogy az irányítórendszerben bekövetkező egyedi hibák veszélyes állapotot nem hoznak létre, az irányítás működésbiztos rendszerrel megvalósítható. A működésbiztos rendszer minden lehetséges hiba fellépésekor a folyamat csökkentett funkciójú működését biztosítja.

A redundancia valamely feladat elvégzéséhez feltétlenül szükséges eszközöket meghaladó számú, az eredetivel azonos funkciót ellátó eszközök (tartalékok) alkalmazása a megbízhatóság növelése céljából.

A redundancia egy rendszerben lehet gépi, információ- és program-redundancia:

- gépi redundancia esetén a berendezéseket többszörözik;
- információ-redundancia esetén az információhoz járulékos információt rendelnek (pl. paritásbit);
- program-redundancia használatkor a programegységek többszörözésével növelik a megbízhatóságot.

A redundáns egységek kapcsolata lehet:

- átkapcsolható,
- párhuzamos,
- többségi (szavazó).

Átkapcsolható redundáns egységek esetén az egyik modul meghibásodásakor a kapcsoló átkapcsolja a rendszer kimenetét a hibás egységről a tartalék (stand-by) egységre.

Párhuzamos redundancia esetén az egységek egy időben működnek. A megbízható működéshez elegendő egyetlen egység működése.

A **többségi** elven működő redundáns egységek egy időben működnek, de kimenőjeleik a szavazóegységbe kerülnek. A szavazóegység a bemenetére érkező információt kiértékelve a többségi elv alapján képezi a kimenő információt. E megoldás esetén a szavazóegység azt az információt adja ki a kimenetén, amely legalább két modulnál megegyezik.

Hiba esetén egy rendszer működése az üzemi feltételek betartása mellett a megkívánt működéstől eltér. **Meghibásodás** lép fel, ha egy elem vagy modul paraméterei üzemi feltételek mellett a specifikált határon kívül esnek. A meghibásodás és a hiba definíciójából következik, hogy nem minden meghibásodás okoz hibát a rendszerben.

A két fogalom ismerete alapján belátható, hogy az üzem közben végzett rendszeres teszteknek milyen nagy a jelentősége. A tesztekkel ugyanis a meghibásodások felfedhetők, mielőtt működési hibát okoznának. A megbízhatóság elméleti vizsgálatához valószínűség-számítási és matematikai statisztikai módszerek szükségesek.

A gyakorlatban az **átkapcsolható** PLC-s redundáns rendszerek a legelterjedtebbek. Ha a rendszerben nincs meghibásodás, akkor az ún. irányító PLC végzi a folyamatirányítási feladatokat. Meghibásodáskor a tartalék PLC veszi át a folyamatirányítási funkciókat. Átkapcsolható tartalék rendszer esetén a tartalék PLC nem működik, ha nincs meghibásodás vagy legfeljebb azok a programok futnak a gépben, amelyek az átkapcsoláshoz szükséges információk felújítását végzik.

A tartalék PLC ún. hideg- vagy melegtartalék lehet.

Hidegtartalék esetén az irányító PLC meghibásodásakor a tartalék PLC-re való átkapcsolással egyidejűleg a tartalék PLC-t indítási állapotba kell hozni: programokat kell betölteni, a folyamatokat kell frissíteni stb.

Melegtartalék esetén a tartalék PLC minden időpillanatban kész áttérni az alapműködésre.

Párhuzamos működésű tartalékrendszer esetén a tartalék PLC az irányító PLC-vel egyidejűleg működik.

Csoportosításuk:

- a párhuzamos működésű, azonos funkciójú tartalék rendszer (E kialakításban az irányító és a tartalék PLC-ben gyakorlatilag egyidejűleg ugyanazok a programok futnak. Szinkronizáció szükséges.);
- a párhuzamos működésű, eltérő funkciójú tartalék rendszer (Ennek lényege, hogy a tartalék rendszer az irányító PLC-vel egyidejűleg működik, de attól eltérő feladatokat old meg).

A párhuzamos működésű, eltérő funkciójú tartalék rendszer lehetséges kialakítása az ún. alárendelt (master-slave) két PLC-s rendszer. Az irányító PLC (slave) végzi a közvetlen folyamatirányítási feladatokat: folyamatfelügyeletet, alapjel-állító vagy közvetlen digitális szabályozást.

A felügyelő PLC (master) az irányító PLC számára optimális irányítási paramétereket számít ki, az irányítást befolyásoló parancsokat ad stb.

A két PLC-s redundáns rendszerekben, párhuzamos működésű azonos funkciójú üzemben, a programmal történő összehasonlítás elvét alkalmazzák. Egy hiba észlelése után, pl. ha a két PLC számításainak eredménye nem egyezik, meg kell állapítani, hogy melyik gép a hibás. Ezt két PLC esetén mindkét módszernél rendszerint csak külön tesztprogramok futtatásával lehet eldönteni.

A gépi összehasonlítás kedvezően alkalmazható akkor, ha többségi, pl. a háromból kettő, összehasonlításra van lehetőség. Ehhez három egyforma PLC szükséges. Az összehasonlító egység ilyen esetben azokat az eredményeket fogadja el helyesnek, amelyek háromból legalább két PLC-nél megegyeznek. A háromból kettő többségi elv így teszi lehetővé a hibás PLC azonnali meghatározását.

Egy többprocesszoros rendszer akkor redundáns kialakítású, ha az azonos típusú modulokból több van a rendszerben, mint amennyi a folyamatirányítási feladatok közvetlen ellátásához szükséges. Így a többletmodulok az alapmodulok tartalékai. A vezérlő processzor meghibásodása ellen úgy lehet védekezni, hogy két processzorra bizzuk a vezérlést, s ezek egymást kölcsönösen ellenőrzik.